

Analyzing the challenges of the sustainable entrepreneurship ecosystem in Kurdistan province; Using a mixed approach

Shahla Karimi¹, Nader Naderi^{2*}, Ehsan Khosravi³

¹Department of Management and Entrepreneurship, Faculty of Economics and Entrepreneurship, Razi University, Kermanshah, Iran

²Department of Management and Entrepreneurship, Faculty of Economics and Entrepreneurship, Razi University, Kermanshah, Iran, Email: n.naderi@razi.ac.ir

³Department of Management and Entrepreneurship, Faculty of Economics and Entrepreneurship, Razi University, Kermanshah, Iran

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Full Paper	The development of a sustainable entrepreneurial ecosystem depends on attention and solving its challenges therefore, the general purpose of this research was to analyze the challenges of the sustainable entrepreneurship ecosystem in Kurdistan province. In terms of approach, the present research is mixed (qualitative-quantitative) of sequential-exploratory type, and in terms of purpose, it is part of applied research and has been carried out using descriptive-analytical method. The study population of the qualitative phase and the statistical population of the quantitative phase of the present study include all experts in the field of the subject studied in Kurdistan province, which were 15 people in the qualitative phase of the consecutive purposeful sampling method of the snowball type and in the quantitative phase of the purposeful sampling method. The theoretical type was used; In the qualitative stage, theoretical saturation was achieved by conducting 12 interviews, and the sample size in the quantitative stage was 10 people. In the qualitative phase, the challenges were identified using the qualitative content analysis method, and then in the quantitative phase, they were prioritized using the hierarchical analysis (AHP). To collect data in the qualitative stage, semi-structured interview tools, group discussion, document review and field note-taking were used, and in the quantitative stage, researcher-made questionnaires for paired comparisons were applied. According to the findings of the research, the challenges of the sustainable entrepreneurship ecosystem of Kurdistan province in order of relative weight are: financial and economic capital 0.169, human capital 0.164, infrastructure 0.153, market 0.149, support challenge 0.119, political challenge 0.115, socio-cultural 0.072 and psychological 0.058. Based on the findings, it is necessary to improve and develop the financial systems to provide the necessary and efficient capital, as well as the development of human capital to improve the entrepreneurial ecosystem of Kurdistan province.
Article history: Received: 23.11.2022 Revised: 04.01.2023 Accepted: 01.02.2023	
Keywords: Entrepreneurial ecosystem Ecosystem development Business sustainability	

Cite this article: Karimi, Sh., Naderi, N., Khosravi, E. 2023. Analyzing the challenges of the sustainable entrepreneurship ecosystem in Kurdistan province; Using a mixed approach. *Journal of Studies in Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, 10 (1), 1-22.

واکاوی چالش‌های زیست‌بوم کارآفرینی پایدار در استان کردستان؛ به کارگیری رویکرد آمیخته

شهلا کریمی^۱، نادر نادری^{۲*}، احسان خسروی^۳

^۱گروه مدیریت و کارآفرینی، دانشکده اقتصاد و کارآفرینی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

^۲گروه مدیریت و کارآفرینی، دانشکده اقتصاد و کارآفرینی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران، رایانامه: n.naderi@razi.ac.ir

^۳گروه مدیریت و کارآفرینی، دانشکده اقتصاد و کارآفرینی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	توسعه زیست بوم کارآفرینی پایدار در گرو توجه و رفع چالش‌های آن است، لذا هدف کلی از
مقاله کامل علمی- پژوهشی	انجام این پژوهش، واکاوی چالش‌های زیست‌بوم کارآفرینی پایدار در استان کردستان بود.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۰۲	پژوهش حاضر از نظر رویکرد، آمیخته (کیفی- کمی) از نوع متوالی- اکتشافی و از لحاظ هدف
تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۱۰/۱۴	جزء تحقیقات کاربردی و با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی انجام پذیرفته است. جامعه
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱۴	مورد مطالعه (آماري) در پژوهش حاضر شامل کلیه خبرگان در زمینه موضوع مورد مطالعه در
واژه‌های کلیدی:	سطح استان کردستان بودند که در مرحله کیفی از روش نمونه‌گیری هدفمند متواتر از نوع گلوله
زیست بوم کارآفرینانه	برفی با مصاحبه با ۱۲ نفر اشباع نظری حاصل شد و در مرحله کمی از سرشماری نمونه‌های
توسعه زیست بوم	مرحله کیفی استفاده شد؛ که حجم نمونه در مرحله کمی با ۲ نفر ریزش برابر ۱۰ نفر بود. در
پایداری کسب و کارها	مرحله کیفی با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی چالش‌ها شناسایی و سپس در مرحله کمی
	با استفاده از تحلیل سلسله مراتبی (AHP) اولویت‌بندی شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها در مرحله
	کیفی از ابزارهای مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، بحث گروهی، بررسی اسناد و مدارک و
	یادداشت‌برداری میدانی و در مرحله کمی از پرسشنامه محقق‌ساخته مقایسات زوجی بهره گرفته
	شد. بر اساس یافته‌های پژوهش چالش‌های زیست‌بوم کارآفرینی پایدار استان کردستان به
	ترتیب وزن نسبی عبارتند از: سرمایه مالی و اقتصادی ۰/۱۶۹، سرمایه‌ی انسانی ۰/۱۶۴،
	زیرساختی ۰/۱۵۳، بازار ۰/۱۴۹، چالش حمایتی ۰/۱۱۹، چالش سیاستی ۰/۱۱۵، فرهنگی-
	اجتماعی ۰/۰۷۲ و روان‌شناختی ۰/۰۵۸ بر اساس یافته‌ها بهبود و توسعه سیستم‌های مالی برای
	تأمین سرمایه لازم و کارا و همچنین توسعه سرمایه انسانی برای بهبود زیست‌بوم کارآفرینی
	استان کردستان ضروری است.

استناد: کریمی، ش.، نادری، ن.، خسروی، ا. (۱۴۰۲). واکاوی چالش‌های زیست‌بوم کارآفرینی پایدار در استان کردستان؛ به

کارگیری رویکرد آمیخته. مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، ۱۰ (۱)، ۲۲-۱.

DOI: 10.22069/jead.2023.20817.1670

ناشر: دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

© نویسندگان

مقدمه

کارآفرینی، ایجاد و جستجوی فرصت‌های نوآورانه برای تولید ارزش برای جامعه است و توسط محققان و سیاست‌گذاران به عنوان مکانیزم قدرتمند برای توسعه اقتصادی و اجتماعی شناخته می‌شود (Mohammadifar et al., 2022; Mirakzadeh et al., 2021; Roundy and Fayard, 2019). کارآفرینی نقش مهمی در رشد اقتصادی، نوآوری منطقه‌ای و خلق ثروت دارد (Volkman et al., 2021). اگرچه فعالیت‌های کارآفرینانه از سطح فردی سرچشمه می‌گیرند و به وسیله نگرش‌ها یا انگیزه‌ها، مهارت‌ها و ویژگی‌های روان‌شناختی فرد ایجاد می‌شوند، ولی فرد کارآفرین و فعالیت‌های کارآفرینانه در خلاء شکل نمی‌گیرد و به وسیله عوامل زمینه‌ای و بستر محیطی تحت تأثیر قرار می‌گیرد. به بیان دیگر، انگیزه‌ها و فعالیت‌های کارآفرینانه به وسیله عوامل فرهنگی، نهادی، دولت، محیط کسب‌وکار و شرایط اقتصاد کلان تحت تأثیر قرار می‌گیرند که آن‌ها را تحت عنوان زیست‌بوم کارآفرینی^۱ معرفی می‌کنند (Amolo and Migiro, 2015). پژوهش‌ها نشان می‌دهد که مکان‌های جغرافیایی، عوامل اجتماعی-اقتصادی، نهادی و فرهنگی نقش مهمی در فعالیت‌های کارآفرینی ایفا می‌کنند و می‌توانند فرصت‌ها و تهدیدهایی را برای بروز و توسعه رفتارهای کارآفرینانه ایجاد کنند به طوری که بسیاری از پژوهشگران امروزه بر این باورند که کارآفرینی نتیجه تعامل بین ویژگی‌های فردی کارآفرین و محیط اطراف آن و نه فقط یک فعالیت اقتصادی می‌باشد (Stam and Spigel, 2016). زیست‌بوم‌های کارآفرینی، مجموعه‌هایی متشکل از تعداد زیادی بازیگران مستقل (از قبیل دولت‌ها، دانشگاه‌ها، سرمایه‌گذاران، مشاوران باتجربه، ارائه

دهندگان خدمات، رسانه‌ها و شرکت‌های بزرگ) هستند که می‌توانند

نقش مهمی در توسعه و ارتقا سطح فعالیت‌های کارآفرینانه برای یک محیط خاص و محدود داشته باشند (خسروی و همکاران، ۱۴۰۰؛ ترابی و همکاران، ۱۳۹۹). نکته‌ی حائز اهمیت این است که هر منطقه‌ای بر پایه شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و موقعیت جغرافیایی خود می‌تواند زیست‌بوم کارآفرینی متفاوتی داشته باشد (Xu and Dobson, 2019).

کارآفرینی پایدار^۲ یک نوع خاص از فعالیت‌های کارآفرینی است که اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی را به‌طور هم‌زمان دنبال می‌کند (Belz and Binder, 2017). اصطلاح کارآفرینی پایدار یک مفهوم در پیوند توسعه پایداری به کارآفرینی است؛ کارآفرینی پایدار به عنوان یک اصطلاح جمعی برای کارآفرینی محیط زیست، کارآفرینی سبز و کارآفرینی اجتماعی در نظر گرفته می‌شود (Hall et al., 2010). کارآفرینی پایدار نه تنها شامل ایجاد کسب‌وکارهای جدید پایدار، بلکه شامل دگرگونی مدیریت کسب‌وکارهای موجود برای پایدارتر کردن آن‌ها است (Gast et al., 2017). هدف کارآفرینی پایدار، ساختن جامعه‌ای پایدارتر و برابرتر است (Hall et al., 2010).

برخلاف زیست‌بوم‌های کارآفرینی که به طور سنتی توصیف شده‌اند، زیست‌بوم کارآفرینی پایدار به جنبه‌های پایداری توجه می‌کند (Bischoff, 2021). این نوع زیست‌بوم از بازیگران به‌هم پیوسته در مرزهای مشخص تشکیل شده است که مصمم به تشویق ایجاد کسب‌وکارهای پایدار هستند (Grigore and Dragan, 2020). کوهن مفهوم زیست‌بوم کارآفرینی پایدار را معرفی کرد و آن را به "عنوان گروهی به‌هم پیوسته از بازیگران در یک

در نهایت باعث پیشرفت در سطح منطقه‌ای و ملی خواهد شد. به‌طورکلی شواهد مختلف حاکی از آن است که زیست‌بوم این استان با چالش‌های مختلفی مواجهه است با عنایت به موارد مذکور مطالعه حاضر با رویکردی آمیخته به دنبال واکاوی چالش‌های زیست‌بوم کارآفرینی پایدار در استان کردستان می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

کارآفرینی پدیده‌ای فرابخشی چند وجهی است که از یک سو تحت تأثیر جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی قرار گرفته و از سوی دیگر بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین، توسعه آن منوط به در نظر گرفتن تمام این جنبه‌ها است (Rahimi et al., 2020). زیست‌بوم کارآفرینی ترکیبی از عناصر اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در یک منطقه خاص می‌باشند که از توسعه و رشد نوآوری‌های نوپا حمایت می‌کنند و کارآفرینان نوظهور و دیگر بازیگران^۱ را به‌منظور ریسک برای شروع، تأمین مالی و یا جذب سرمایه‌گذاری با ریسک بالا تشویق می‌کنند (Spigel, 2017).

در واقع، زیست‌بوم کارآفرینی به عناصر، افراد، سازمان‌ها یا مؤسسات خارج از فرد کارآفرین اشاره دارد که مانع یا محرک تصمیم فرد برای کارآفرین شدن یا موفقیت فرد در راه‌اندازی کسب‌وکار کارآفرینانه یا اداره آن است (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۷؛ خسروی و همکاران، ۱۳۹۶). آیزنبرگ زیست‌بوم کارآفرینی را به منزله مجموعه‌ای از اجزای مشخص و لازم برای فعالیت‌های کارآفرینانه نظیر رهبری، فرهنگ، منابع مالی و سرمایه معرفی کرده است که به نحو پیچیده‌ای به یک‌دیگر تنیده شده‌اند، از دیدگاه وی اجزای کلی این زیست‌بوم از شش بعد

جامعه جغرافیایی محلی متعهد به توسعه پایدار از طریق حمایت و تسهیل سرمایه‌گذاری‌های جدید پایدار تعریف کرد" (Cohen, 2006). در واقع زیست‌بوم کارآفرینی پایدار را می‌توان به‌عنوان یک زیست‌بوم کارآفرینی بلندمدت نیز درک کرد (Theodoraki et al., 2018).

در این راستا نگاهی به شاخص‌های اقتصادی در سطح استان کردستان و مقایسه آن با میانگین کشوری و حتی منطقه‌ای حکایت از اوضاع نابه‌سامان زیست‌بوم کارآفرینانه این استان دارد (حق‌شناس و همکاران، ۱۳۹۸). بر اساس آخرین سرشماری سال ۱۳۹۵، استان کردستان دو درصد از جمعیت کشور را دارد. این استان کمتر از یک درصد از تولید ناخالص ملی را در اختیار دارد و درآمد سرانه آن کمتر از نصف میانگین درآمد سرانه کشور است. آمار بیکاری این استان ۱۳/۳ درصد است که پنجمین استان پرجمعیت بیکار کشور است. بر اساس شاخص توسعه انسانی استان کردستان جزء توسعه نیافته‌ترین استان‌های کشور است. نرخ کل بیکاری جوانان کردستانی وضعیت وخیم‌تری دارد و ۲۵ درصد می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). به‌طورکلی، این آمار و ارقام حکایت از وضعیت وخیم و بحرانی اقتصادی و به مراتب زیست‌بوم کارآفرینانه در سطح استان کردستان را دارد و باید اقدامات اساسی و سریعی در این زمینه انجام گیرد تا از پیامدها و آسیب‌های اقتصادی و به مراتب اجتماعی آن جلوگیری شود.

در استان کردستان، کارآفرینان با مشکلات و موانع پایه‌ای در عملکرد و رشد کسب‌وکار خود مواجه‌اند. در این راستا شناخت چالش‌ها و موانع زیست‌بوم کارآفرینی پایدار در این استان می‌تواند در جهت کاستن از روند بیکاری، افزایش خوداشتغالی، بهبود وضعیت رفاهی-اقتصادی، بهبود وضعیت معیشتی و استفاده بهینه از سرمایه‌های مغفول و راکد عمل کند و

پایدار در یک زیست‌بوم بزرگتر که شامل بازیگران مختلفی است که در سطوح شخصی، سازمانی و جغرافیایی متفاوت هستند، ضروری است (Simatupang et al., 2015).

Munoz and Dimov (2015) شرایط داخلی و محیطی کارآفرینی پایدار را مورد بررسی قرار دادند و دو نوع کارآفرین پایدار را معرفی کردند: سازگار و شورش؛ در دیدگاه سازگاران، حمایت اجتماعی کلید انطباق با محیط کسب‌وکار است که در آن ادراک پایداری (مسئولیت اجتماعی و زیست محیطی) توسط ذی‌نفعان (به عنوان مثال تأمین کنندگان، مشتریان، کارکنان و سرمایه‌گذاران) ارزشمند است. از سوی دیگر، نوع شورش در محیطی عمل می‌کند که به تحقق پایداری کمک می‌کند. محققان استدلال می‌کنند که اجزای یک زیست‌بوم کارآفرینی پایدار با زیست‌بوم کارآفرینی عمومی متفاوت است به عنوان مثال، آن‌ها در اصول و نقش، کنش یا گروه‌های کاربری متفاوت هستند (Fallah Haghighi et al., 2018). در زیست‌بوم کارآفرینی پایدار، انگیزه‌های مشارکت در کارآفرینی و نوآوری برای پرداختن به مسائل پایداری یا استفاده از فرصت‌های پایدار بیشتر نباید صرفاً سودآوری باشد (Fallah Haghighi et al., 2020).

زیست‌بوم‌های کارآفرینی پایدار برای تجاری‌سازی موفقیت‌آمیز هر فناوری ضروری هستند؛ در زیست‌بوم کارآفرینی پایدار، اصطلاح پایدار به معنای بازیگران و نهادهایی است که نیاز به ایجاد اقدامات کارآفرینانه دارند که به مسائل پیچیده اکولوژیکی و اجتماعی می‌پردازند (Hockerts and Wustenhagen, 2010). در جدول ۱ تعدادی از تحقیقات پیشین در خصوص مفهوم زیست‌بوم کارآفرینی پایدار ارائه شده است.

اصلی ۱. سیاست (شامل رهبری و دولت)، ۲. منابع مالی، ۳. فرهنگ (شامل داستان‌های موفقیت کارآفرینی و نرم‌های اجتماعی)، ۴. پشتیبانی‌های زیرساختی، حرفه‌ای و غیرعمومی، ۵. سرمایه انسانی (شامل تحصیلات و کارکنان) و ۶. بازارها (شامل شبکه‌ها و مشتریان اولیه) تشکیل شده است (Isenberg, 2010). این زیست‌بوم کارآفرینی حاکم بر یک منطقه خاص است که تعیین می‌کند افراد به سمت و سوی کارآفرینی حرکت می‌کنند یا خیر. به طور کلی، زیست‌بوم کارآفرینی مجموعه‌ای از دورنما‌های فرهنگی و دانشگاه‌ها مالی، حمایت اجتماعی، شبکه‌های متمرکز، سیاست‌های اقتصادی فعالی هستند که محیط‌های حمایتی کسب‌وکارها را خلق می‌کند (داوری و همکاران، ۱۳۹۶).

مفهوم زیست‌بوم کارآفرینی پایدار یک مفهوم جدید است که زیست‌بوم‌های کارآفرینی را به مسائل پایداری مرتبط می‌کند و بر تقویت کارآفرینی پایدار تمرکز می‌کند. تاکنون، تعداد کمی از محققان به طور مستقیم بر جنبه‌های مرتبط با پایداری زیست‌بوم‌های کارآفرینی تمرکز کرده‌اند (Volkman et al., 2019). کوهن برای اولین بار مفهوم زیست‌بوم کارآفرینی پایدار را معرفی و عنوان کرد که زیست‌بوم کارآفرینی پایدار بر توسعه پایدار تمرکز دارد (Cohen, 2006). در واقع زیست‌بوم‌های کارآفرینی پایدار انگیزه و حمایت از کارآفرینی پایدار (کارآفرینی اجتماعی و زیست‌محیطی) دارند و در روش‌ها از زیست‌بوم‌های کارآفرینی عمومی متمایز هستند. در کارآفرینی پایدار، اقدام اقتصادی کارآفرینانه می‌تواند به حل مسائل پیچیده اجتماعی و زیست‌محیطی کمک کند و این کارآفرینان به‌عنوان یک کاتالیزور برای توسعه صنعتی عمل می‌کنند (Hall et al., 2010). برای درک مزایای کارآفرینی پایدار، درک چگونگی تعامل کارآفرینان

جدول ۱- پیشینه زیست‌بوم کارآفرینی پایدار.

نویسندگان	نظریه‌ها	روش‌شناسی	نتایج
Cohen (2006)	رویکرد زیست‌بومی	مفهومی	هفت جزء زیست‌بوم: شبکه غیررسمی، شبکه رسمی، دانشگاه، دولت، خدمات حرفه‌ای و پشتیبانی، خدمات سرمایه، استعداد.
Isenberg (2011)	رویکرد زیست‌بومی	مفهومی	شش حوزه زیست‌بوم: سیاست، مالی، فرهنگ، پشتیبانی، سرمایه انسانی، بازارها.
Mason and Brown (2014)	رویکرد زیست‌بومی	مفهومی	چهار بازیگر کلیدی زیست‌بوم‌های کارآفرینی: بازیگران کارآفرین، رابط‌های کارآفرینی، ارائه‌دهندگان منابع کارآفرینی، جهت‌گیری کارآفرینی.
Stam (2015)	رویکرد سیستمی	مفهومی	شبکه‌ها: رهبری، امور مالی، استعداد، دانش، خدمات پشتیبانی / واسطه، تقاضا، زیرساخت فیزیکی، فرهنگ، نهادهای رسمی.
Spigel (2017)	رویکرد پیکربندی	مقایسه کیفی دو مطالعه موردی	سه دسته صفت: فرهنگی، اجتماعی، مادی

منبع: Theodoraki et al (2018).

تشریفات اداری زمان‌بر، شناخت ضعیف کارآفرینان نسبت به مشاغل گردشگری؛ الگوبرداری‌های نابجا از کسب‌وکارهای اطرافیان؛ ضعف در فرهنگ کارآفرینی و پذیرش نوآوری‌ها و ... عنوان کردند. مؤمنی‌هلالی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خویش با بررسی وضعیت و تحلیل شکاف وضعیت موجود و مطلوب زیست‌بوم کارآفرینی روستایی در حوضه‌ی آبریز دشت هراز به ترتیب اهمیت سیاست، تأمین مالی، فرهنگ، بازار، حمایت و سرمایه انسانی را معرفی کردند. حسینی‌نیا و علی‌آبادی (۱۳۹۸) نشان دادند که به ترتیب شکاف وضعیت موجود و مطلوب ابعاد زیست‌بوم کارآفرینی در شرکت‌های دانش بنیان کشاورزی در استان‌های همدان و کرمانشاه عبارتند از: مؤلفه‌های حمایتی، مالی، سیاستی، بازار، فرهنگی و نیروی انسانی. Msimango-Galawe and Majaja (2022) در پژوهش خویش نیازها و چالش‌های زیست‌بوم کارآفرینی شهر ژوهانسبورگ را به ترتیب سرمایه‌گذاران، تأمین‌کنندگان، آموزش کارآفرینی و دسترسی به بازارها، تجهیزات و تأمین‌کنندگان معرفی

در ادامه به بررسی مهم‌ترین و مرتبط‌ترین پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه موضوع مورد مطالعه در دو سطح ملی و بین‌المللی پرداخته شده است؛ حسینی‌کهونج و همکاران (۱۴۰۰الف) چالش‌های اثرگذار بر توسعه زیست‌بوم کسب‌وکارهای گردشگری را فصلی بودن کسب‌وکارها در پی مسائل اقلیمی، محدودیت‌های دسترسی به خدمات و زیرساخت‌های فیزیکی در مناطق روستایی، وجود بوروکراسی‌ها و تشریفات اداری زمان‌بر، شناخت ضعیف کارآفرینان نسبت به مشاغل گردشگری، الگوبرداری‌های نادرست از کسب‌وکارهای اطرافیان، ضعف فرهنگ کارآفرینی و پذیرش نوآوری‌ها و همچنین ضعف مسائل آموزشی و تحصیلی عنوان کردند. حسینی‌کهونج و همکاران (۱۴۰۰ب) چالش‌های پیش‌روی توسعه زیست‌بوم کسب‌وکارهای کارآفرینانه گردشگری روستایی بخش ساردوئی شهرستان جیرفت را فصلی بودن کسب‌وکارها در پی مسائل اقلیمی، محدودیت‌های دسترسی به خدمات و زیرساخت‌های فیزیکی، وجود بروکراسی‌ها و

تجزیه و تحلیل داده‌ها نیست بلکه یک روش پژوهش نیز می‌باشد که برای انجام پژوهش و جمع‌آوری داده‌ها توسط پژوهشگران مختلفی به کار گرفته می‌شود (مؤمنی‌راد و همکاران، ۱۳۹۲)، به‌طور کلی مراحل که در تحلیل محتوای کیفی برای رسیدن به پاسخ سوالات پژوهش باید طی کرد در شکل (۱) نمایان است.

جامعه مورد مطالعه مرحله کیفی و جامعه آماری مرحله کمی شامل کلیه خبرنگاران در زمینه موضوع مورد مطالعه از قبیل کارآفرینان، مدیران مراکز رشد و شتاب‌دهنده‌ها، مدیر پارک علم و فناوری و شرکت‌های مستقر در پارک علم و فناوری استان کردستان بودند. در مرحله کیفی برای شناسایی افراد، از روش نمونه‌گیری هدفمند متواتر^۳ از نوع گلوله برفی^۴ استفاده شد. معیار تعیین حجم نمونه، رسیدن به اشباع داده بود و از طریق مصاحبه با ۱۲ نفر اشباع داده حاصل شد. در مرحله کمی، تمام نمونه‌های مرحله نخست (کیفی) نخست به عنوان نمونه انتخاب شدند که البته دو مورد از آنان حاضر به همکاری نشدند به عبارتی حجم نمونه آماری در مرحله کمی شامل ۱۰ نفر بود. ابزار جمع‌آوری داده‌ها در مرحله کیفی شامل مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، بحث گروهی، بررسی اسناد و مدارک و یادداشت‌برداری میدانی و در مرحله کمی شامل پرسشنامه محقق‌ساخته مقایسات زوجی بود. در مرحله کیفی لازم به ذکر است هر مصاحبه به‌طور میانگین ۴۵ دقیقه به طول انجامید و با استفاده از چهار مفهوم مرتبط از جمله مفاهیم اعتبارپذیری، انتقال‌پذیری، تأییدپذیری و اطمینان‌پذیری به بررسی روایی و پایایی پژوهش پرداخته شد (Schwandt et al., 2007).

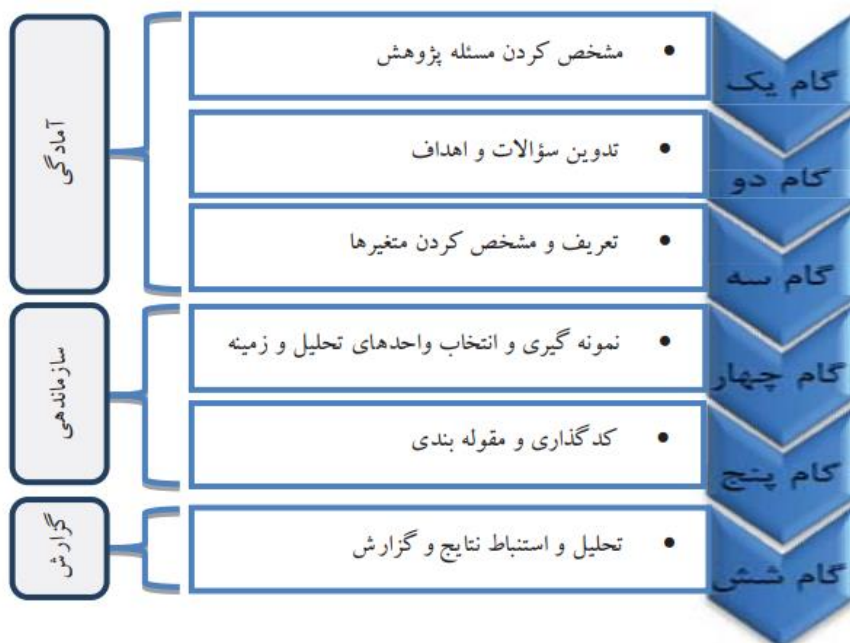
کردند و در نهایت مهم‌ترین مانع کارآفرینان در شهر ژوهانسبورگ دسترسی به بازارها، امور مالی و سرمایه انسانی بود. Grigore and Dragan (2020) کارآفرینان سیاسی را به مدل‌های زیست‌بوم کارآفرینی پایدار اضافه کردند و به این نتیجه رسیدند که اگرچه کارآفرینی، هم از نظر نتایج و هم از نظر ذهنیت، به خوبی تثبیت شده است اما نیاز شدید به سیاست‌های منسجم در سطوح محلی و ملی وجود دارد. Xu and Dobson (2019) چالش‌های ایجاد زیست‌بوم‌های کارآفرینی در مکان‌های پیرامونی را مسائل مالی، استعدادها، محیط فرهنگی-اجتماعی، زیرساخت‌ها، بازارها و سیاست معرفی کردند. Freitas and Kitson (2018) اقدامات دولت‌های محلی و درک کارآفرینان از کمبود یا فراوانی منابع کلیدی بیشترین تأثیر را بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی در مناطق دورافتاده ایفا می‌کند. بر اساس بررسی‌های صورت گرفته هر چند در سایر مناطق پژوهش‌های مرتبطی صورت گرفته است اما تاکنون در زمینه شناسایی و اولویت‌بندی چالش‌های زیست‌بوم کارآفرینی پایدار آن هم با رویکردی آمیخته به طور خاص در سطح استان کردستان پژوهشی انجام نشده است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر جزء تحقیقات توصیفی است که از نظر رویکرد، آمیخته (کیفی-کمی) از نوع متوالی-اکتشافی است که در مرحله کیفی با استفاده از روش تحلیل محتوا جهت‌دار^۱ و در مرحله کمی از روش تحلیل سلسله مراتبی^۲ (AHP) انجام شده است. روش تحلیل محتوای کیفی صرفاً یک ابزار و تکنیک برای

3.Sequential Sampling
4.Snowball Sampling

1. Directed content analysis
2. Analytical Hierarchy Process (AHP)

شکل ۱- مراحل انجام روش پژوهش تحلیل محتوای کیفی (مؤمنی‌راد و همکاران، ۱۳۹۲).

مفاهیم استخراج شده، مقوله‌های محوری (چالش‌ها) شکل گرفت.

در مرحله کمی روایی پرسشنامه مقایسات زوجی از طریق روایی صوری و محتوایی بررسی و تایید شد و پایایی آن از طریق آماره نرخ ناسازگاری بررسی شد، چنانچه نرخ ناسازگاری کوچک‌تر یا مساوی ۰/۱ باشد، سازگاری ابزار، قابل قبول است وگرنه باید در قضاوت‌ها تجدید نظر نمود (Krejčí, 2017). از آنجایی که در این پژوهش نرخ سازگاری پرسشنامه کمتر از ۰/۱ بود، لذا پایایی پرسشنامه نیز تایید شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها در مرحله کمی از نرم‌افزار- Expert Choice¹¹ استفاده شد.

یافته‌ها

الف) توصیف ویژگی‌های جمعیت شناختی پژوهش: توصیف ویژگی‌های جمعیت شناختی پژوهش در مرحله کیفی: پراکنش سنی مشارکت‌کنندگان، شامل کم‌ترین ۲۹ و بیشترین ۴۸ سال بود که میانگین آن‌ها ۳۵/۶ است. در این بخش از

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، در مرحله کیفی از تحلیل محتوای کیفی با رویکرد جهت‌دار بهره گرفته شد. براساس نظریه شی‌یه و شانون (Hsieh and Shannon, 2005) رویکردهای تحلیل محتوا به سه دسته تحلیل محتوای عرفی یا قراردادی^۱، تحلیل محتوای تلخیصی یا تجمعی^۲ و تحلیل محتوای جهت‌دار^۳ تقسیم می‌شود. گاه نظریه‌ها یا پژوهش‌های پیشین درباره یک پدیده مطرح هستند که یا کامل نیستند یا به تحلیل بیشتری نیاز دارند. در این حالت پژوهشگر کیفی، روش تحلیل محتوا با رویکرد جهت‌دار را بر می‌گزیند (باغ‌میرانی و همکاران، ۱۳۹۶). تحلیل محتوای مصاحبه‌ها با استفاده از کدگذاری باز و محوری انجام گرفت. بدین صورت که ابتدا در کدگذاری باز، تمام یادداشت‌های حاصل از مصاحبه بازخوانی شده و مفاهیم اصلی استخراج شد. در مرحله کدگذاری محوری باتوجه به قرابت معنایی

1. Conventional content analysis
2. Summative content analysis
3. Directed content analysis

سیاست‌های کلان اقتصادی نسبت به کارآفرینی پایدار؛ تحریم‌های اقتصادی؛ قوانین حوزه کسب‌وکار؛ جو سیاسی؛ پایین بودن شاخص سهولت کسب‌وکار؛ مشکلات تأمین ضمانت‌های بانکی جهت دریافت وام شناسایی شدند. چالش سرمایه مالی و اقتصادی شامل ۷ مؤلفه گرانی مواد اولیه و تجهیزات در راستای توسعه پایدار؛ پایین بودن میزان سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران در کردستان؛ ضعیف بودن وضعیت اقتصادی مردم؛ تمایل به سپرده‌گذاری در بانک و گرفتن سود سپرده؛ تورم بالا؛ قاچاق کالا؛ مشارکت پایین اسپانسرها بود. در چالش سرمایه‌ی انسانی ۳ مؤلفه کمبود نیروی ماهر و حرفه‌ای؛ دستمزد بالای نیروی انسانی متخصص؛ کمبود منتور (مراشد) در استان استخراج شد. چالش بازار مشتمل بر ۱۱ مؤلفه سنتی بودن بازاریابی؛ دسترسی آسان به کالاهای خارجی؛ رقابت‌پذیر نبودن به علت پایین بودن کیفیت محصولات تولیدی؛ دور بودن از بازار مصرف و مواد اولیه پایدار؛ رکود بعضی از بازارها به علت بیماری کووید ۱۹؛ دسترسی ضعیف به بازاریاب‌های آموزش دیده و حرفه‌ای؛ تولید به صورت سنتی؛ پایین بودن میزان تنظیم بازار؛ نقش پررنگ واسطه‌ها و دلال‌ها؛ ضعیف بودن برند بین‌المللی کشور؛ کیفیت پایین دستگاه و ماشین‌آلات داخلی در تولید محصولات پایدار بود. در چالش حمایتی ۶ مؤلفه بالا بودن میزان بوروکراسی اداری؛ دسترسی کمتر به سرویس‌ها (شتاب‌دهنده‌ها، کافه نوآوری‌ها)؛ ضعف در هماهنگی بین سازمان‌ها؛ دسترسی ضعیف به اطلاعات حوزه کسب‌وکار و کارآفرینی؛ ضعف سیستم آموزشی و ضعف در اجرای قوانین حمایتی مالکیت فکری شناسایی شدند. چالش زیرساختی مشتمل بر ۴ بعد ضعف در زیرساخت‌ها؛ برخورداری کم از بودجه و امکانات ملی؛ کمبود مواد اولیه تولید در استان کردستان و عدم توسعه صنایع مبتنی بر پتانسیل‌های

پژوهش ۹۱/۶۶ درصد مشارکت‌کنندگان مرد و ۸/۳۴ درصد از مشارکت‌کنندگان زن بودند. ۱۶/۶۶ درصد از مشارکت‌کنندگان دارای مدرک دیپلم، ۷۵ درصد دارای مدرک لیسانس و ۸/۳۴ درصد دارای مدرک فوق لیسانس می‌باشند. مشارکت‌کنندگان از نظر سابقه کاری کارآفرینی در این استان به صورت کم‌ترین سابقه کاری ۶ سال، بیشترین سابقه کاری ۲۹ سال بود که میانگین آن‌ها ۱۴/۲۵ سال است.

توصیف ویژگی‌های جمعیت شناختی پژوهش در مرحله کمی: در این بخش پاسخ‌دهندگان از نظر جنسیت ۸۰ درصد مرد و ۲۰ درصد زن بودند. کم‌ترین سن پاسخ‌دهندگان ۳۱ سال و بیشترین سن ۵۳ سال بودند که میانگین سن آن‌ها ۴۰/۱ است. سطح تحصیلات پاسخ‌دهندگان شامل ۱۰ درصد کارشناسی، ۶۰ درصد کارشناسی ارشد و ۳۰ درصد دکتری می‌باشد. همچنین پاسخ‌دهندگان از نظر سابقه کاری کارآفرینی در استان کردستان شامل کم‌ترین سابقه کاری ۴ سال، بیشترین سابقه کاری ۳۳ سال بود که میانگین آن‌ها ۱۵ سال است.

ب) یافته‌های مرحله کیفی: پس از جمع‌آوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل آنان، کدهای اولیه (کدگذاری باز) و در نهایت کدگذاری محوری ۴۷ کد شناسایی شدند که در قالب ۸ چالش شامل چالش فرهنگی-اجتماعی، چالش سیاستی، چالش سرمایه مالی و اقتصادی، چالش سرمایه‌ی انسانی، چالش بازار، چالش حمایتی، چالش زیرساختی و چالش روان‌شناختی دسته‌بندی شدند. چالش فرهنگی-اجتماعی شامل ۶ مؤلفه پایین بودن میزان اعتماد به کالای ایرانی؛ غلبه روحیه واسطه‌گری بر روحیه تولید؛ ضعف در آگاهی کارآفرینان از حمایت‌های مادی و معنوی دستگاه‌های مختلف؛ ضعف در تیم‌سازی؛ حکمرانی تفکر سنتی بر جامعه؛ ضعف در فرهنگ کارآفرینی پایدار در سطح جامعه بود. در چالش سیاستی ۶ مؤلفه ضعف در

استان بود. در نهایت در چالش روان‌شناختی ۴ کد، پایین بودن آستانه تحمل خطر و شکست؛ انگیزه پایین کارآفرینان؛ اعتماد به نفس پایین؛ پایین بودن میزان

اعتقاد به کارآفرینی شناساسایی شد. کدهای هر چالش به تفکیک در جدول (۲) قابل رؤیت است:

جدول ۲- نتایج حاصل از کدگذاری باز و محوری

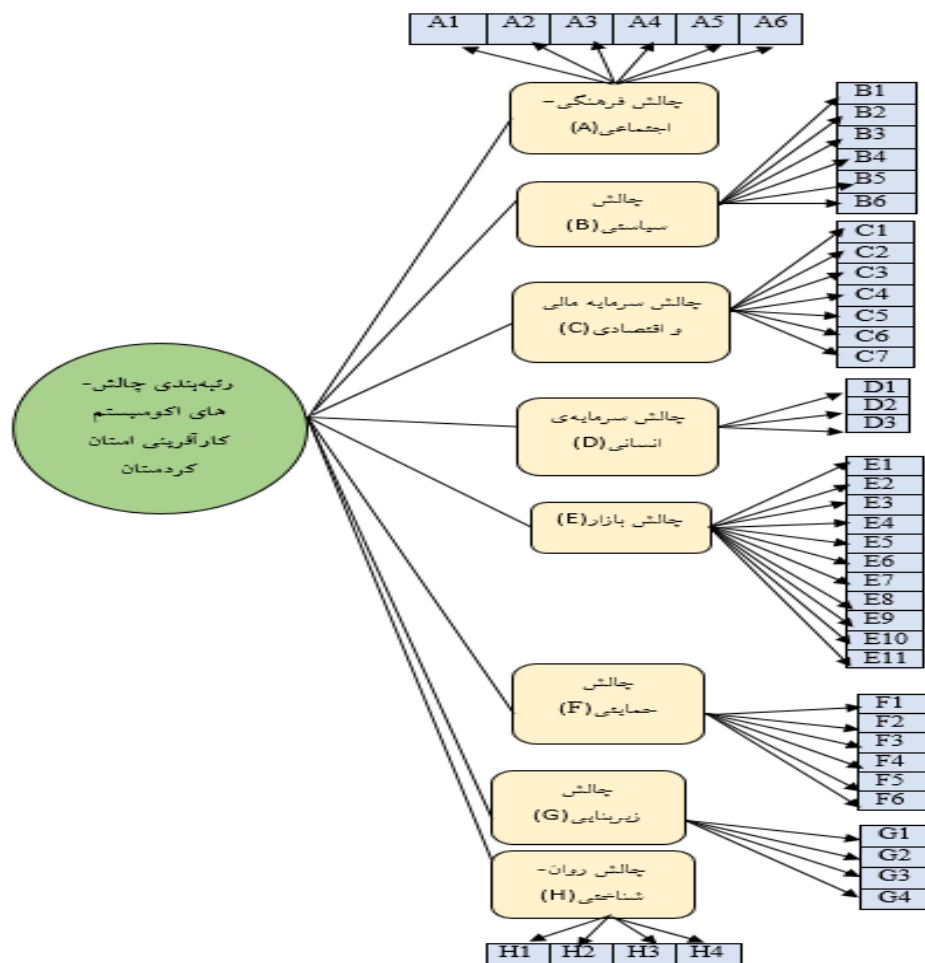
مقوله	دسته مفهومی	مقوله	دسته مفهومی
چالش فرهنگی-اجتماعی (A)	چالش بازار (E)	- پایین بودن میزان اعتماد به کالای ایرانی (A1)	- سستی بودن بازاریابی (E1)
		- غلبه روحیه واسطه‌گری بر روحیه تولید (A2)	- دسترسی آسان به کالاهای خارجی (E2)
چالش سیاستی (B)	چالش حمایتی (F)	- ضعف در آگاهی کارآفرینان از حمایت‌های مادی و معنوی دستگاه‌های مختلف (A3)	- رقابت‌پذیر نبودن به‌علت پایین بودن کیفیت محصولات تولیدی (E3)
		- ضعف در تیم‌سازی (A4)	- دور بودن از بازار مصرف و مواد اولیه پایدار (E4)
چالش سرمایه مالی و اقتصادی (C)	چالش زیرساختی (G)	- حکمرانی تفکر سنتی بر جامعه (A5)	- رکود بعضی از بازارها به علت بیماری کووید ۱۹ (E5)
		- ضعف در فرهنگ کارآفرینی پایدار در سطح جامعه (A6)	- دسترسی ضعیف به بازاریاب‌های آموزش دیده و حرفه‌ای (E6)
چالش سرمایه انسانی (D)	چالش روان-شناختی (H)	- ضعف در سیاست‌های کلان اقتصادی نسبت به کارآفرینی پایدار (B1)	- تولید به صورت سنتی (E7)
		- تحریم‌های اقتصادی (B2)	- پایین بودن میزان تنظیم بازار (E8)
چالش سرمایه مالی و اقتصادی (C)	چالش زیرساختی (G)	- قوانین حوزه کسب‌وکار (B3)	- نقش پررنگ واسطه‌ها و دلال‌ها (E9)
		- جو سیاسی (B4)	- ضعیف بودن برند بین المللی کشور (E10)
چالش سرمایه مالی و اقتصادی (C)	چالش زیرساختی (G)	- پایین بودن شاخص سهولت کسب‌وکار (B5)	- کیفیت پایین دستگاه و ماشین‌آلات داخلی در تولید محصولات پایدار (E11)
		- مشکلات تأمین ضمانت‌های بانکی جهت دریافت وام (B6)	
چالش سرمایه مالی و اقتصادی (C)	چالش زیرساختی (G)	- گرانی مواد اولیه و تجهیزات در راستای توسعه پایدار (C1)	- بالا بودن میزان بوروکراسی اداری (F1)
		- پایین بودن میزان سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران در کردستان (C2)	- دسترسی کمتر به سرویس‌ها (شتاب‌دهنده‌ها، کافه نوآوری‌ها) (F2)
چالش سرمایه مالی و اقتصادی (C)	چالش زیرساختی (G)	- ضعیف بودن وضعیت اقتصادی مردم (C3)	- ضعف در هماهنگی بین سازمان‌ها (F3)
		- تمایل به سپرده‌گذاری در بانک و گرفتن سود سپرده (C4)	- دسترسی ضعیف به اطلاعات حوزه کسب‌وکار و کارآفرینی (F4)
چالش سرمایه مالی و اقتصادی (C)	چالش زیرساختی (G)	- تورم بالا (C5)	- ضعف سیستم آموزشی (F5)
		- قاچاق کالا (C6)	- ضعف در اجرای قوانین حمایتی مالکیت فکری (F6)
چالش سرمایه مالی و اقتصادی (C)	چالش زیرساختی (G)	- مشارکت پایین اسپانسرها (C7)	- ضعف در زیرساخت‌ها (G1)
			- برخورداری کم از بودجه و امکانات ملی (G2)
چالش سرمایه مالی و اقتصادی (C)	چالش زیرساختی (G)		- کمبود مواد اولیه تولید در استان کردستان (G3)
			- عدم توسعه صنایع مبتنی بر پتانسیل‌های استان (G4)
چالش سرمایه مالی و اقتصادی (C)	چالش زیرساختی (G)		- پایین بودن آستانه تحمل خطر و شکست (H1)
			- انگیزه پایین کارآفرینان (H2)
چالش سرمایه مالی و اقتصادی (C)	چالش زیرساختی (G)		- اعتماد به نفس پایین (H3)
			- پایین بودن میزان اعتقاد به کارآفرینی (H4)

منبع: یافته‌های پژوهش.

جدول ۳ که مربوط به تحلیل اوزان عوامل اصلی (مقوله‌ها) است، نشان می‌دهد که چالش سرمایه مالی و اقتصادی با وزن نسبی ۰/۱۶۹، در رتبه نخست و چالش روان‌شناختی با وزن نسبی ۰/۰۵۸ در اولویت هشتم قرار دارد. سایر مقوله‌ها به ترتیب اولویت در جدول ۳ نشان داده شده است. در نهایت نرخ ناسازگاری این ماتریس برابر (IR=۰/۰۲) است و از آنجایی که این مقدار کم‌تر از ۰/۱ است، بنابراین در مقایسه‌های زوجی ماتریس مورد نظر، سازگاری در قضاوت خبرگان (پایایی) وجود دارد (Ananda and Herath, 2003). در این پژوهش، تمام ماتریس‌ها از لحاظ شاخص ناسازگاری مورد قبول واقع شدند.

ج) یافته‌های کمی: پس از شناسایی و دسته‌بندی چالش‌ها در مرحله کیفی پژوهش، اقدام به رتبه‌بندی چالش‌های زیست‌بوم کارآفرینی پایدار (فرهنگی-اجتماعی، سیاسی، سرمایه مالی و اقتصادی، سرمایه انسانی، بازار، حمایتی، زیرساختی و روانشناختی)، با استفاده از روش تحلیل سلسه مراتبی (AHP) گردید. در این راستا درخت سلسه مراتبی در نمودار ۱ نشان داده شده است.

بعد از ترسیم درخت سلسه مراتبی، شاخص‌های اصلی دو به دو مقایسه و ضریب اهمیت هر کدام به دست آمد. سپس شاخص‌های مربوط به هر بعد مورد مقایسه قرار گرفت تا وزن آن‌ها به دست آید. نتایج

نمودار ۱. نمودار درختی سلسه مراتبی AHP چالش‌های زیست‌بوم کارآفرینی استان کردستان (منبع: یافته‌های پژوهش).

جدول ۳- ماتریس تلفیق شده مقایسات زوجی گروهی سطح یک (مقوله‌ها)

رتبه	وزن	مقوله‌ها
۱	۰/۱۶۹	چالش سرمایه مالی و اقتصادی
۲	۰/۱۶۴	چالش سرمایه‌ی انسانی
۳	۰/۱۵۳	چالش زیرساختی
۴	۰/۱۴۹	چالش بازار
۵	۰/۱۱۹	چالش حمایتی
۶	۰/۱۱۵	چالش سیاسی
۷	۰/۰۷۲	چالش فرهنگی-اجتماعی
۸	۰/۰۵۸	چالش روان‌شناختی

IR= ۰/۰۲<۰/۱

منبع: یافته‌های پژوهش.

در آگاهی کارآفرینان از حمایت‌های مادی و معنوی دستگاه‌های مختلف با وزن نسبی ۰/۰۷۰ در رتبه ششم قرار گرفت. سایر چالش‌ها به ترتیب رتبه در جدول ۴ مشهود می‌باشند.

دومین قدم، محاسبه وزن مفاهیم هر مقوله می‌باشد که نتایج چالش فرهنگی-اجتماعی به صورت جدول ۴ می‌باشد که ضعف در تیم‌سازی با وزن نسبی ۰/۳۰۵، ضعف در فرهنگ کارآفرینی پایدار در سطح جامعه با وزن نسبی ۰/۲۱۲ در رتبه نخست و ضعف

جدول ۴- ماتریس تلفیق شده مقایسات زوجی مفاهیم چالش فرهنگی-اجتماعی

رتبه	وزن	چالش فرهنگی-اجتماعی
۱	۰/۳۰۵	ضعف در تیم‌سازی
۲	۰/۲۱۲	ضعف در فرهنگ کارآفرینی پایدار در سطح جامعه
۳	۰/۱۵۸	حکمرانی تفکر سنتی بر جامعه
۴	۰/۱۴۱	غلبه روحیه واسطه‌گری بر روحیه تولید
۵	۰/۱۱۵	پایین بودن میزان اعتماد به کالای ایرانی
۶	۰/۰۷۰	ضعف در آگاهی کارآفرینان از حمایت‌های مادی و معنوی دستگاه‌های مختلف

IR=۰/۰۶<۰/۱

منبع: یافته‌های پژوهش.

در رتبه ششم قرار گرفتند. سایر چالش‌ها به ترتیب اولویت در جدول ۵ نشان داده شده است:

نتایج تحلیل اوزان چالش‌های سیاسی مبین این است که قوانین حوزه کسب‌وکار با وزن نسبی ۰/۲۲۷ در رتبه نخست و چالش جو سیاسی با وزن نسبی ۰/۱۰۴

جدول ۵- ماتریس تلفیق شده مقایسات زوجی مفاهیم چالش سیاستی

رتبه	وزن	چالش سیاستی
۱	۰/۲۲۷	قوانین حوزه کسب و کار
۲	۰/۲۲۲	مشکلات تأمین ضمانت‌های بانکی جهت دریافت وام
۳	۰/۱۸۶	ضعف در سیاست‌های کلان اقتصادی نسبت به کارآفرینی پایدار
۴	۰/۱۴۷	پایین بودن شاخص سهولت کسب و کار
۵	۰/۱۱۴	تحریم‌های اقتصادی
۶	۰/۱۰۴	جو سیاسی

IR=۰/۰۲<۰/۱

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج تحلیل اوزان چالش سرمایه مالی و اقتصادی نشان داد که تورم بالا با وزن نسبی ۰/۳۰۵ در رتبه نخست و گرانی مواد اولیه و تجهیزات در راستای توسعه پایدار با وزن نسبی ۰/۰۷۸ در رتبه هفتم قرار گرفت. سایر چالش‌ها به ترتیب اولویت در جدول ۶ نیز قابل مشاهده است:

جدول ۶- ماتریس تلفیق شده مقایسات زوجی مفاهیم چالش سرمایه مالی و اقتصادی

رتبه	وزن	چالش سرمایه مالی و اقتصادی
۱	۰/۳۰۵	تورم بالا
۲	۰/۲۰۲	پایین بودن میزان سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران در کردستان
۳	۰/۱۲۶	تمایل به سپرده‌گذاری در بانک و گرفتن سود سپرده
۴	۰/۱۱۲	مشارکت پایین اسپانسرها
۵	۰/۰۹۱	قاچاق کالا
۶	۰/۰۸۶	ضعیف بودن وضعیت اقتصادی مردم
۷	۰/۰۷۸	گرانی مواد اولیه و تجهیزات در راستای توسعه پایدار

IR=۰/۰۲<۰/۱

منبع: یافته‌های پژوهش.

نتایج تحلیل اوزان چالش سرمایه انسانی حاکی از آن بود که کمبود متتور (مرشد) در استان کردستان با وزن نسبی ۰/۴۶۳، کمبود نیروی ماهر و حرفه‌ای با وزن نسبی ۰/۴۴۰ و دستمزد بالای نیروی انسانی متخصص با وزن نسبی ۰/۰۹۸ به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم قرار دارند (جدول ۷).

جدول ۷- ماتریس تلفیق شده مقایسات زوجی مفاهیم چالش سرمایه انسانی

رتبه	وزن	چالش سرمایه انسانی
۱	۰/۴۶۳	کمبود متتور (مرشد) در استان
۲	۰/۴۴۰	کمبود نیروی ماهر و حرفه‌ای
۳	۰/۰۹۸	دستمزد بالای نیروی انسانی متخصص

IR=۰/۰۲<۰/۱

منبع: یافته‌های پژوهش.

واکاوی چالش‌های زیست‌بوم کارآفرینی پایدار... / شهلا کریمی و همکاران

نتایج تحلیل اوزان چالش بازار نشان داد که کیفیت پایین دستگاه و ماشین‌آلات داخلی در تولید محصولات پایدار با وزن نسبی ۰/۱۳۹ در رتبه نخست و چالش دسترسی آسان به کالاهای خارجی با وزن نسبی ۰/۰۳۷، در رتبه دهم قرار دارد. سایر چالش‌ها به ترتیب اولویت در جدول ۸ قابل رؤیت است:

جدول ۸- ماتریس تلفیق شده مقایسات زوجی مفاهیم چالش بازار

رتبه	وزن	چالش بازار
۱	۰/۱۳۹	کیفیت پایین دستگاه و ماشین‌آلات داخلی در تولید محصولات پایدار
۱	۰/۱۳۹	رقابت‌پذیر نبودن به علت پایین بودن کیفیت محصولات تولیدی
۲	۰/۱۲۳	ضعیف بودن برند بین‌المللی کشور
۳	۰/۱۰۹	دسترسی ضعیف به بازارهای آموزش دیده و حرفه‌ای
۴	۰/۰۹۶	تولید به صورت سنتی
۵	۰/۰۸۸	سنتی بودن بازاریابی
۶	۰/۰۸۱	دور بودن از بازار مصرف و مواد اولیه پایدار
۷	۰/۰۷۵	نقش پررنگ واسطه‌ها و دلال‌ها
۸	۰/۰۶۴	پایین بودن میزان تنظیم بازار
۹	۰/۰۴۹	رکود بعضی از بازارها به علت بیماری کووید ۱۹
۱۰	۰/۰۳۷	دسترسی آسان به کالاهای خارجی

$$IR=0.03 < 0.1$$

منبع: یافته‌های پژوهش.

نتایج تحلیل اوزان چالش حمایتی در جدول ۹ گزارش شده است. بر اساس یافته‌ها چالش ضعف در هماهنگی بین سازمان‌ها با وزن نسبی ۰/۲۴۴ در رتبه نخست و چالش ضعف در اجرای قوانین حمایتی مالکیت فکری با وزن نسبی ۰/۰۹۴، در رتبه ششم قرار دارد. سایر چالش‌ها به ترتیب اولویت در جدول ۹ نیز قابل مشاهده است:

جدول ۹- ماتریس تلفیق شده مقایسات زوجی مفاهیم چالش حمایتی

رتبه	وزن	چالش حمایتی
۱	۰/۲۴۴	ضعف در هماهنگی بین سازمان‌ها
۲	۰/۲۲۱	بالا بودن میزان بوروکراسی اداری
۳	۰/۲۰۶	ضعف سیستم آموزشی
۴	۰/۱۳۱	دسترسی کمتر به سرویس‌ها (شتاب‌دهنده‌ها، کافه نوآوری‌ها)
۵	۰/۱۰۴	دسترسی ضعیف به اطلاعات حوزه کسب‌وکار و کارآفرینی
۶	۰/۰۹۴	ضعف در اجرای قوانین حمایتی مالکیت فکری

$$IR=0.02 < 0.1$$

منبع: یافته‌های پژوهش.

تولید در استان کردستان با وزن نسبی ۰/۰۹۶، در رتبه چهارم قرار دارد. سایر چالش‌ها به ترتیب اولویت در جدول ۱۰ قابل رؤیت است:

نتایج تحلیل اوزان چالش زیرساختی به شرح جدول ۱۰ می‌باشد. بر اساس یافته‌ها چالش عدم توسعه صنایع مبتنی بر پتانسیل‌های استان با وزن نسبی ۰/۳۳۶ در رتبه نخست و چالش کمبود مواد اولیه

جدول ۱۰- ماتریس تلفیق شده مقایسات زوجی مفاهیم چالش زیرساختی

رتبه	وزن	چالش زیرساختی
۱	۰/۳۳۶	عدم توسعه صنایع مبتنی بر پتانسیل‌های استان
۲	۰/۳۰۳	ضعف در زیرساخت‌ها
۳	۰/۲۶۵	برخورداری کم از بودجه و امکانات ملی
۴	۰/۰۹۶	کمبود مواد اولیه تولید در استان کردستان

$$IR=0/005<0/1$$

منبع: یافته‌های پژوهش.

وزن نسبی ۰/۱۶۳، در رتبه چهارم قرار دارد. سایر چالش‌ها به ترتیب اولویت در جدول ۱۱ نشان داده شده است:

نتایج تحلیل اوزان چالش روان‌شناختی به شرح جدول ۱۱ می‌باشد. بر اساس یافته‌ها چالش انگیزه پایین کارآفرینان با وزن نسبی ۰/۳۴۰ در رتبه نخست و چالش پایین بودن آستانه تحمل خطر و شکست با

جدول ۱۱- ماتریس تلفیق شده مقایسات زوجی مفاهیم چالش روان‌شناختی

رتبه	وزن	چالش روان‌شناختی
۱	۰/۳۴۰	انگیزه پایین کارآفرینان
۳	۰/۲۴۴	اعتماد به نفس پایین
۲	۰/۲۵۳	پایین بودن میزان اعتقاد به کارآفرینی
۴	۰/۱۶۳	پایین بودن آستانه تحمل خطر و شکست

$$IR=0/003<0/1$$

منبع: یافته‌های پژوهش.

سرمایه‌ی انسانی با وزن نسبی ۰/۱۶۴، زیرساختی با وزن نسبی ۰/۱۵۳، بازار با وزن نسبی ۰/۱۴۹، حمایتی با وزن نسبی ۰/۱۱۹، سیاستی با وزن نسبی ۰/۱۱۵، فرهنگی-اجتماعی با وزن نسبی ۰/۰۷۲ و روان‌شناختی با وزن نسبی ۰/۰۵۸ اولویت‌بندی شدند. چالش سرمایه مالی و اقتصادی: نتایج پژوهش نشان داد که از میان هشت چالش زیست‌بوم کارآفرینی پایدار در استان کردستان، چالش سرمایه

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پژوهش حاضر با هدف واکاوی چالش‌های زیست‌بوم کارآفرینی پایدار استان کردستان انجام پذیرفت. نتایج بخش کیفی منجر به شناسایی ۸ چالش سرمایه انسانی؛ حمایتی؛ سرمایه مالی و اقتصادی؛ زیرساختی؛ بازار؛ سیاستی؛ فرهنگی-اجتماعی و روان‌شناختی شد. در بخش کمی چالش‌ها به ترتیب سرمایه مالی و اقتصادی با وزن نسبی ۰/۱۶۹،

بزرگ شهری بر پایه چندین لایه زیرساخت ساخته می‌شوند. کارآفرینان به زیرساخت‌های فیزیکی؛ فضای اداری در دسترس یا زیرساخت‌های حمل‌ونقل، فضاهای سبز و کافی‌شاپ‌ها و زیرساخت‌های فن‌آوری؛ دسترسی به اینترنت پرسرعت و اتصال به فن‌آوری‌های مخابراتی وابسته هستند. انکوباتورها (مراکز رشد) و شتاب دهنده‌های کسب‌وکار بخشی از زیرساخت‌های تخصصی موجود در بسیاری از زیست‌بوم‌های پایدار هستند که اگر این عناصر کمیاب باشند، زیست‌بوم‌های پایدار به درستی تکامل نخواهد یافت. در پژوهش‌های پیشین (Theodoraki et al., 2018; Kates et al., 2005; Audretsch and Belitski, 2017) به توسعه زیرساخت‌ها به عنوان یکی از ارکان مهم توسعه زیست‌بوم کارآفرینی پایدار اشاره شده است.

دسترسی به بازارها برای هر کسب‌وکاری ضروری است. برخی از کسب‌وکارها به بازارهای محلی و همسایه راضی خواهند بود، اما بیشتر آن‌ها برای دستیابی به هزینه‌های تولید کمتر و قیمت فروش پایدار نیاز به دسترسی به بازارهای تولیدکنندگان و مشتریان از نظر جغرافیایی دورتر دارند. کارآفرینان باید به دقت هزینه‌های ورود و سایر موانع، واکنش سایر بازیگران و آینده محصول مورد نظر را بررسی کنند و در نهایت تصمیم بگیرند که کدام بخش‌های بازار ممکن است فرصت پرداختن به آن را داشته باشند. در پژوهش‌های پیشین (Mason and Harvey, 2017; Roundy, 2013) نیز به دسترسی به بازارها به عنوان یک از ارکان مهم در توسعه زیست‌بوم کارآفرینی پایدار تأکید شده است.

یک محیط حمایتی، از ایجاد یک شبکه پایداری حمایت می‌کند. کارآفرینان عمدتاً شبکه‌هایی را بین کسب‌وکارها، سازمان‌ها، احزاب سیاسی و جوامعی که قصد کمک به توسعه کسب‌وکار پایدار را دارند، ایجاد

مالی و اقتصادی مهم‌ترین چالش بود که نشان‌دهنده این است که چالش سرمایه مالی و اقتصادی می‌تواند منبع بسیاری از فعالیت‌هایی باشد که به یک محیط کارآفرینی پایدار کمک می‌کنند. کارآفرینان بذر پیشرفت یک جامعه هستند با این حال، آن‌ها به محیط و منابع نیاز دارند. منابع مالی منبع اساسی هم برای استارت‌آپ‌ها و هم برای شرکت‌هایی با استراتژی رشد هستند. ارائه دهندگان چنین منابعی بانک‌ها، شرکت‌های سرمایه‌گذار خطرپذیر، سرمایه‌گذاران فرشته و سایر ارائه دهندگان پول هستند که دسترسی به این نوع منابع برای کارآفرینان پایدار ضروری است. در پژوهش‌های پیشین (Mendes et al., 2022; Tiwari et al., 2021; Grigore and Dragan, 2020; Aliabadi et al., 2022) از سرمایه مالی و اقتصادی به عنوان یکی از ارکان بسیار مهم توسعه زیست‌بوم کارآفرینی پایدار یاد شده است.

چالش سرمایه انسانی دومین چالش به لحاظ اهمیت بود. سرمایه‌ی انسانی تحصیل کرده و آموزش دیده تفاوت بین بازیگران داخل یک زیست‌بوم کارآفرینی پایدار و بین زیست‌بوم‌های مختلف ایجاد می‌کند. دسترسی کمتر به سرمایه انسانی در سیستم می‌تواند مانعی واقعی برای کارآفرینان برای راه‌اندازی و یا توسعه کسب‌وکار باشد. البته سرمایه دانشی یکی از منابع اصلی کارآفرینان برای توسعه کسب‌وکارها یا ایجاد ساختارهای سازمانی، روندها و سیستم‌های دخیل در گسترش شرکت‌های در مراحل اولیه است. در پژوهش‌های پیشین (Audretsch and Link, 2017; Brown and Mason, 2017; Grigore and Dragan, 2020) به توسعه سرمایه انسانی به عنوان یکی از پیش نیازهای توسعه زیست‌بوم کارآفرینی پایدار بیان شده بود.

تصور یک کارآفرینی و تجارت بدون نیازهای زیرساختی از هر نوعی احتمالاً غیرممکن است. به گفته Isenberg (2010) زیست‌بوم‌های موفق در مناطق

هنجارهای جامعه تا حد زیادی بر توسعه کارآفرینی تأثیرگذار است. کارآفرینی پایدار در نتیجه نوع نگرش‌ها، ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی تقویت و یا تضعیف می‌شود و از این طریق چگونگی رشد، توسعه و نوآوری تعیین می‌شود. بنابراین، ایجاد و ترویج ارزش‌ها و رفتارهای کارآفرینانه پایدار که فرهنگ کارآفرینی نامیده می‌شود باید یکی از مؤلفه‌های کلیدی توسعه کارآفرینی پایدار باشد و از طریق سیاست‌ها و برنامه‌های ترویجی در تمامی سطوح و ساختارهای اجتماعی دنبال شود. در این زمینه، سازماندهی فرصت‌های پنهان، حمایت فرهنگی از ریسک‌پذیری، نوآوری و خلاقیت و حمایت رسانه‌ای از کارآفرینی پایدار نقش مهمی ایفا می‌کند. در پژوهش‌های پیشین (Ataei et al., 2019; Gholamrezai et al., 2021; Aliabadi et al., 2022) به توسعه فرهنگ کارآفرینی به عنوان یکی از پیش شرط‌های تحقق زیست‌بوم کارآفرینی پایدار اشاره شده است.

خاستگاه کارآفرینی، ویژگی‌ها و صفات شخصی است. به طور کلی، ویژگی‌های فردی و انگیزه کارآفرین برای شروع، اجرا و رشد کسب‌وکار تأثیر می‌گذارد. هر چند، این چالش کم اهمیت‌ترین چالش در این پژوهش بود ولی چالش روان‌شناختی به عنوان یکی از ویژگی‌های کارآفرینان معمولی و پایدار و در نهایت به عنوان یکی از چالش‌های زیست‌بوم کارآفرینی پایدار همواره مورد تأکید است. در پژوهش‌های پیشین (Zali et al., 2013) کردحیدری و همکاران، (۱۳۹۸) به مولفه روان‌شناختی نیز به عنوان یکی از ارکان مؤثر بر توسعه زیست‌بوم کارآفرینی پایدار اشاره شده است.

با توجه به این‌که در این پژوهش چالش سرمایه مالی و اقتصادی بالاترین درجه اهمیت را داشت و در میان مؤلفه‌های چالش سرمایه مالی و اقتصادی، تورم

می‌کنند. کارآفرینان پایدار شبکه‌هایی را بین بازیگران مختلف در زیست‌بوم خود برای تبادل دانش، گسترش کسب‌وکارهای پایدار و ارتقای پایداری ایجاد می‌کنند. Neumeyer and Santos (2018) بر اهمیت شبکه‌ها برای کارآفرینان پایدار تأکید می‌کنند. آن‌ها دریافتند که کارآفرینان پایدار نسبت به کارآفرینان معمولی به میزان بیشتری به شبکه و ارتباط نیاز دارند. در پژوهش‌های پیشین (Pankov et al., 2021; Malecki, 2017; Schmitt et al., 2018) نیز بر توسعه شبکه و ارتباط جهت دستیابی به زیست‌بوم کارآفرینی پایدار تأکید شده است.

"سیاست کارآفرینی" هرگونه مداخله دولت در جهت بهبود زیست‌بوم کارآفرینی پایدار، تسهیل فعالیت‌های بخش خصوصی یا توانمندسازی مشاغل است. دولت‌ها نقش هدایتگری زیست‌بوم کارآفرینی پایدار را برعهده دارند و در ساخت و حفظ زیست‌بوم کارآمد نقش حیاتی ایفا می‌کنند. دولت و رهبری از ابعاد سیاست‌های کارآفرینی پایدار است که نه تنها از فعالیت‌های کارآفرینی حمایت می‌کنند، بلکه قوانین و مقرراتی نیز برای اداره آن ارائه می‌دهند که نتایج این پژوهش نشان‌دهنده ضعف سیاستی دولت است که نسبت به سایر چالش‌ها از اهمیت کمتری برخوردار بود. در پژوهش‌های پیشین (Rezaei et al., 2017; Spigel, 2015; Liguori et al., 2019) سیاست‌گذاری صحیح کارآفرینی به عنوان یک پیش‌نیاز جهت شکل‌گیری و توسعه زیست‌بوم کارآفرینی پایدار اشاره شده است.

فرهنگ یعنی ذهنیت‌ها، سنت‌ها، اعتقادات و سایر ویژگی‌ها. نتایج نشان داد که چالش فرهنگی-اجتماعی نسبت به سایر چالش‌ها از اهمیت کمتری برخوردار بود در حالی که در میان عوامل تقویت یا تضعیف پایداری کارآفرینی، فرهنگ به عنوان عامل بسیار مهم و حیاتی تلقی می‌شود به طوری که ارزش‌ها و

صنعت، مراکز فنی و حرفه‌ای نسبت به آموزش و پرورش سرمایه انسانی متبحر در این استان باید بیش از پیش اقدام نمایند. استان کردستان جزء کم‌برخوردارترین استان‌های کشور است. لذا، باید جهت بهبود زیست‌بوم کارآفرینی پایدار در این استان نسبت به بهبود و اصلاح زیرساخت‌ها، بازار، سیستم‌های حمایتی، سیاستی، فرهنگی-اجتماعی و روان‌شناختی این استان اقدام شود.

به پژوهشگران آتی پیشنهاد می‌شود به بررسی راهکارهای تأمین مالی برای کسب‌وکارهای کارآفرینانه در زیست‌بوم استان کردستان؛ ارائه مدلی جهت توانمندسازی کارآفرینانه منابع انسانی در این استان و یا رفع موانع کارآفرینی مبتنی بر سیاست‌گذاری‌ها بپردازند. از مهم‌ترین محدودیت‌های اصلی پژوهش حاضر می‌توان به عدم تعمیم‌پذیری یافته‌ها اشاره کرد.

حسینی کهونج، س.ر.، سجاسی قیداری، ح.، عنابستان، ع.ا.، شهدادی، ع. ۱۴۰۰. ب. شناسایی چالش‌های پیش‌روی توسعه اکوسیستم کسب‌وکارهای کارآفرینانه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: بخش ساردوئیه در شهرستان جیرفت)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۱۲(۴): ۷۰۰-۷۱۵.

حسینی نیا، غ.م.، علی‌آبادی، و. ۱۳۹۸. تحلیل شکاف وضعیت موجود و مطلوب ابعاد اکوسیستم کارآفرینی در شرکت‌های دانش‌بنیان کشاورزی در استان‌های همدان و کرمانشاه. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۸(۲۹): ۵۷-۷۸.

حق‌شناس، س.ع.، ازغندی، ع.ر.، توسلی رکن‌آبادی، م. ۱۳۹۸. نقش فقر در تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران مطالعه موردی: استان کردستان. فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۳(۴۷): ۱۵۳-۱۷۰.

بالا؛ پایین بودن میزان سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران و تمایل به سپرده‌گذاری در بانک و گرفتن سود سپرده اهمیت بالایی داشت. بنابراین؛ دولت به عنوان متولی اصلی کنترل تورم باید تدابیر و سیاست‌گذاری‌های لازم را انجام دهد و مراکز رشد، پارک‌های علم و فناوری، شتاب‌دهنده‌ها، صندوق‌های شکوفایی و نوآوری، دانشگاه‌ها باید برای تشویق و ترغیب سرمایه‌گذاران برای سرمایه‌گذاری در کارآفرینی‌ها و استارت‌آپ‌های پایدار برنامه‌ها و بسترهای لازم را فراهم نمایند؛ بهبود و توسعه سیستم‌های مالی برای تأمین سرمایه لازم و کارا جهت شروع و رشد کارآفرینی پایدار ضروری است. پارک‌های علم و فناوری و مراکز رشد باید در راستای کمبود متور (مرشد) که در میان مؤلفه‌های چالش‌های سرمایه انسانی مهم‌ترین مؤلفه بود باید اقدامات اساسی را انجام دهند. هم‌چنین دانشگاه‌ها، مراکز ارتباط با

منابع

باغ‌میرانی، م.، اسماعیلی گیوی، م.ر.، حسن‌زاده، م.، نوروزی، ع. ۱۳۹۶. توسعه مدل مفهومی مسأله‌یابی پژوهش با استفاده از روش تحلیل محتوای جهت دار. نشریه تعامل انسان و اطلاعات، ۴(۳): ۳۴-۴۷.

ترابی، ح.، خیراندیش، م.، محمدی خیاره، م. ۱۳۹۹. تأثیر زیست‌بوم کارآفرینی بر فعالیت کارآفرینانه؛ تحلیلی بر مبنای داده‌های GEM. دو فصلنامه نوآوری و ارزش‌آفرینی، ۹(۱۷): ۱۶۳-۱۸۲.

حسینی کهونج، س.ر.، سجاسی قیداری، ح.، عنابستان، ع.ا.، شهدادی، ع. ۱۴۰۰. الف. شناسایی چالش‌های اثرگذار بر توسعه زیست‌بوم کسب‌وکارهای گردشگری با استفاده از رویکرد پدیدارشناسی. فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۲۵(۴): ۷۱-۱۱۲.

- Aliabadi, V., Ataei, P., and Gholamrezai, S. 2022. Identification of the relationships among the indicators of sustainable entrepreneurial ecosystems in agricultural startups. *Journal of Innovation and Knowledge*, 7: 1-9.
- Amolo, J., Migiro, S. O. 2015. An entrepreneurial flair development: the role of an ecosystem. *Problems and Perspectives in Management*, 13(2): 494-505.
- Ananda, J., Herath G. 2003. The use of analytical hierarchy process to incorporate stakeholder preferences into regional forest planning. *Forest Policy and Economics*, 5(1): 13-29.
- Ataei, P., Aliabadi, V., Norouzi, A., and Sadighi, H. 2019. Measuring the environmental attitude of agricultural knowledge-based companies' employees based on sociocultural components (Study from Iran). *Environment, Development and Sustainability*, 21(5): 2341-2354.
- Audretsch, D. B., Belitski, M. 2017. Entrepreneurial ecosystems in cities: establishing the framework conditions. *Journal of Technology Transfer*, 42(5): 1030-1051.
- Audretsch, D.B., Link, A.N. 2017. Embracing an Entrepreneurial Ecosystem: An Analysis of the Governance of Research Joint Ventures. *Small Business Economics*, 52: 429-436.
- Belz, F. M., and Binder, J. K. 2017. Sustainable Entrepreneurship: A Convergent Process Model. *Business Strategy and the Environment*, 26(1): 1-17.
- Bischoff, K. 2021. A study on the perceived strength of sustainable entrepreneurial ecosystems on the dimensions of stakeholder theory and culture. *Small Business Economics*, 56 (1): 1121-1140.
- Brown, R., Mason, C. 2017. Looking inside the spiky bits: a critical review and conceptualisation of entrepreneurial ecosystems. *Small Business Economics*, 49(1): 11-30.
- خسروی، ا.، غلامرضایی، س.، رحیمیان، م.، اکبری، م. ۱۳۹۶. بررسی تأثیر مؤلفه‌های بازدارنده توسعه کارآفرینی سازمانی بر گرایش کارآفرینانه سازمانی در تعاونی‌های کشاورزی. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۶(۲۲): ۱۲۳-۱۵۰.
- خسروی، ا.، نادری، ن.، رضایی، ب.، آزادی، ح. ۱۴۰۰. بررسی مدل سازگاری رفتاری صاحبان کسب‌وکارهای حوزه گردشگری استان کرمانشاه در رویارویی با بحران کووید-۱۹. جغرافیا و پایداری محیط، ۱۱(۱): ۵۵-۷۲.
- داوری، ع.، سفیدبری، ل.، باقرصاد، و. ۱۳۹۶. عوامل زیست‌بوم ایران بر اساس مدل آیزنبرگ، فصلنامه توسعه کارآفرینی، ۱۰(۱): ۱۰۰-۱۲۰.
- علیزاده، ن.، نیکویی، ع.، مختاری، ح. ر. ۱۳۹۷. تحلیل محتوای مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده اکوسیستم کارآفرینی. نشریه کارآفرینی در کشاورزی، ۵(۴): ۸۹-۱۰۴.
- کرد حیدری، ر.، منصوری مؤید، ف.، حسینی، س. ح. خ. ۱۳۹۸. فراترکیب عوامل مؤثر بر توسعه کسب‌وکارهای فناورانه نوپا در اکوسیستم کارآفرینی، فصلنامه توسعه کارآفرینی، ۱۲(۱): ۱۴۱-۱۶۰.
- مرکز آمار ایران، سرشماری سال ۱۳۹۵. <http://www.amareiran.org>
- مؤمنی هلالی، ه.، صدیقی، ح.، چیدری، م.، عباسی، ع. ۱۳۹۸. تحلیل وضعیت اکوسیستم کارآفرینی مؤثر بر توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه روستایی: بینش‌هایی از یک پیمایش در میان شالیکاران چندکاره حوضه آبریز دشت هراز. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران. ۱۵(۲): ۱۶۷-۱۸۶.
- مؤمنی‌راد، ا.، علی‌آبادی، خ.، فردانش، ه.، مزینی، ن. ۱۳۹۲. تحلیل محتوای کیفی در آیین پژوهش: ماهیت، مراحل و اعتبار نتایج. فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی، ۱۴(۴): ۱۸۷-۲۲۲.

- Isenberg, D. 2011. The entrepreneurship ecosystem strategy as a new paradigm for economic policy: Principles for cultivating entrepreneurship, the Babson entrepreneurship ecosystem project. *Babson Global*, 1(781): 1-13.
- Isenberg, D. J. 2010. How to start an entrepreneurial revolution? *Harvard Business Review*, 88(6): 40-50.
- Kates, R. W., Paris, T. M., and Leiserowitz, A. A. 2005. What is sustainable development? Goals, indicators, values and practice. *Environment*, 47(3): 8–21.
- Krejčí J. 2017. Fuzzy eigenvector method for obtaining normalized fuzzy weights from fuzzy pairwise comparison matrices. *Fuzzy Sets and Systems*, 315: 26-43.
- Liguori, E., Bendickson, J., Solomon, S., and McDowell, W. C. 2019. Development of a multi-dimensional measure for assessing entrepreneurial ecosystems. *Entrepreneurship and Regional Development*, 31(1-2): 7-21.
- Malecki, E.J., 2018. Entrepreneurship and entrepreneurial ecosystems. *Geography Compass*, 12(3): 1-21.
- Mason, C., Brown, R. 2014. Entrepreneurial ecosystem and growth oriented entrepreneurship, Final Report to OCED, Paris, 30(1): 77-102.
- Mason, C., Harvey, C., 2013. Entrepreneurship: Contexts, opportunities and processes. *Business History*, 55: 1–8.
- Mendes, J. A. J., Bueno, L. O., Oliveira, A. Y., and Gerolamo, M. C. 2022. Agriculture startups (agtechs): a bibliometric study. *International Journal of Professional Business Review*, 7(1): 1-18.
- Mirakzadeh, A. A, Karamian, F. Khosravi, E. and Parvin, F. 2021. Analysis of preventive behaviors of rural tourism hosts in the face of covid-19 pandemic: application of health belief model. *Frontiers in Public Health*, 9: 1-11.
- Mohammadifar, Y. Naderi, N. Khosravi, E. and Karamian F. 2022. Developing a paradigm model for resilience of rural entrepreneurial businesses in dealing with the covid-19 crisis; Application of Cohen, B. 2006. Sustainable valley entrepreneurial ecosystems. *Business Strategy and the Environment*, 15: 1–14.
- Fallah Haghghi, N., Bijani, M., and Parhizkar, M. 2020. Social pathology of brain drain in Yazd Province, Iran: A grounded theory approach. *GeoJournal*, 85(1): 93–106.
- Fallah Haghghi, N., Hajihoseini, H., Ramezanzpour Nargesi, G., and Bijani, M. 2018. Gap analysis of current and desired states of entrepreneurship development components in the field of ICTs in Iran. *Technology in Society*, 54: 101–110.
- Freitas, C., Kitson, M. 2018. Perceptions of entrepreneurial ecosystems in remote islands and core regions. *Island Studies Journal*, 13: 267-284.
- Gast, J., Gundolf, K., and Cesinger, B. 2017. Doing business in a green way: A systematic review of the ecological sustainability entrepreneurship literature and future research directions. *Journal of Cleaner Production*, 147: 44–56.
- Gholamrezai, S., Aliabadi, V., and Ataei, P. 2021. Recognizing dimensions of sustainability entrepreneurship among local producers of agricultural inputs. *Journal of Environmental Planning and Management*, 64(14): 2500–2531.
- Grigore, A. M., Dragan, I. M. 2020. Towards sustainable entrepreneurial ecosystems in a transitional economy: an analysis of Two romanian city-regions through the lens of entrepreneurs. *Sustainability*, 12(15): 1-21.
- Hall, J.K., Daneke, G.A., and Lenox, M. J. 2010. Sustainable development and entrepreneurship: Past contributions and future directions. *Journal of Business Venturing*, 25(5): 439-448.
- Hockerts, K., Wustenhagen, R. 2010. Greening Goliaths versus emerging Davids-Theorizing about the role of incumbents and new entrants in sustainable entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 25(5): 481–492.
- Hsieh, H. F., Shanon, S. E. 2005. Three Approaches to Content Analysis, *Qualitative Health Research*, 15(9): 1277-1288.

- Schwandt, T. A., Lincoln, Y. S., and Guba, E. G. 2007. Judging interpretations: But is it rigorous? trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation. *New Directions for Evaluation*, 114: 11–25.
- Simatupang, T. M., Schwab, A., and Lantu, D. C. 2015. Building sustainable entrepreneurship ecosystems. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 26(4): 389–398.
- Spigel, B. 2015. The relational organization of entrepreneurial ecosystem. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 41(1): 49–72.
- Spigel, B. 2017. The Relational Organization of Entrepreneurial Ecosystem. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 71: 49–72.
- Stam, E. 2015. Entrepreneurship ecosystems and regional policy: a sympathetic critique. *European Planning Studies*, 23(9): 1759–1769.
- Stam, F. C., Spigel, B. 2016. Entrepreneurship ecosystems. *Utrecht School of Economics (USE) Discussion Paper Series*, 16(13): 1–15.
- Theodoraki, C., Messeghem, K., and Rice, M.P. 2018. A social capital approach to the development of sustainable entrepreneurial ecosystems: An explorative study. *Small Business Economic*, 51: 153–170.
- Tiwari, A., Hogan, T., and O’Gorman, C. 2021. The good, the bad, and the ugly of ‘Startup India’ a review of India’s entrepreneurship policy. *Economic and Political Weekly*, 56(50): 45–52.
- Volkman, C., Fichter, K., Klofsten, M., and Audretsch, D. B. 2019. Sustainable entrepreneurial ecosystems: an emerging field of research. *Small Business Economics*, 1: 1–9.
- Volkman, C., K. Fichter, M. Klofsten, and D. B. Audretsch. 2021. Sustainable entrepreneurial ecosystems: an emerging field of research. *Small Business Economics*, 56 (1): 1047–1055.
- Xu, Z., and Dobson, S. 2019. Challenges of building entrepreneurial ecosystems in peripheral places. *Journal of grounded theory in western of Iran. Frontiers in Public Health*, 10: 1–16.
- Msimango-Galawe, J., and Majaja, B. 2022. Mapping the needs and challenges of SMEs: A focus on the city of Johannesburg entrepreneurship ecosystem, *Cogent Business and Management*, 9(1): 1–21.
- Muñoz, P., Dimov, D. 2015. The call of the whole in understanding the development of sustainable ventures. *Journal of Business Venturing*, 30(4): 632–654.
- Neumeyer, X., Santos, S.C., 2018. Sustainable business models, venture typologies, and entrepreneurial ecosystems: a social network perspective. *Journal of Cleaner Production*, 172: 4565–4579.
- Pankov, S., Schneckenberg, D., and Velamuri, V. K. (2021). Advocating sustainability in entrepreneurial ecosystems: Micro-level practices of sharing ventures. *Technological Forecasting and Social Change*, 166: 1–13.
- Rahimi, M. K., Abbasi, E., Bijani, M., Tahmasbi, G. H., and Azimi Dezfouli, A. 2020. Sustainability criteria of apicultural industry: Evidence from Iran. *Ecosystem Health and Sustainability*, 6(1): 1–27.
- Rezaei, S., Dana, L. P., and Ramadani, V. (Eds.). 2017. *Iranian entrepreneurship: Deciphering the entrepreneurial ecosystem in Iran and in the Iranian diaspora*. Springer, 638 pp.
- Roundy, P. T., Fayard, D. 2019. Dynamic capabilities and entrepreneurial ecosystems: the micro-foundations of regional entrepreneurship. *The Journal of Entrepreneurship*, 28(1): 94–120.
- Roundy, P.T. 2017. “Small town” entrepreneurial ecosystems: Implications for developed and emerging economies. *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*, 9: 238–262.
- Schmitt, E., Galli, F., Menozzi, D., Maye, D., Touzard, J.-M., Marescotti, A., and Brunori, G. 2017. Comparing the sustainability of local and global food products in Europe. *Journal of Cleaner Production*, 165(1): 346–359.

on business growth. International Research Journal of Applied and Basic Sciences, 7(2): 100-108.

Entrepreneurship and Public Policy, 8(3): 408-443.

Zali, M. R., Faghih, N., Ghotbi, S., and Rajaie, S. 2013. The effect of necessity and opportunity driven entrepreneurship